

Espanjan alkoholiolot kulttuurin, elinolojen ja talouden murroksessa

Eeva Pyörälä — Jussi Simpura

Johdanto

Yli 200 000 suomalaista vaeltaa vuosittain auringonpalvontamatkalle Espanjaan. Tästä valtavasta turistimatkailusta huolimatta, tai ehkä juuri siitä johtuen, suomalaisten käsitys Espanjasta on edelleen hyvin stereotyyppinen: se mielletään lähinnä aurinkorantojen, härkätaistelujen ja halvan viinan maaksi. Turistirantojen Espanja ja maan todellisuus poikkeavat kuitenkin selvästi toisistaan. Espanja on viime vuosikymmenien aikana kokenut rajun rakennemuutoksen, joka on läpäissyt koko yhteiskunnan. Vanhakantaisesta maatalousvaltaisesta sääty-yhteiskunnasta on pyritty huippunopeasti muovaamaan moderni länsimainen demokratia.

Poliittiseen Espanjan lähihistoria on ollut varsin dramaattinen. Francon pitkä oikeistodiktatuuri (1939—75) ei pystynyt koskaan täysin lyömään poliittista vastarintaa, mutta pitkä sisäänpäinkääntyneisyyden ja tukahduttamisen aikakausi on jättänyt leimansa Espanjan poliittiseen elämään (Vilar 1983). Vuonna 1975 alkaneelle demokratian ajalle onkin ominaista selvä ero vanhan ja nuoren sukupolven ajattelun välillä. Vanhempi sukupolvi käy edelleen läpi diktatuurin ja sitä edeltäneen toisen tasavallan (1931—36) vanhoja kaunoja, kun taas nuoret haluavat irrottautua näistä, suunnata katseensa muihin maihin ja luoda Espanjalle uudenlaisen imagon. Sukupolvien välinen ero näkyy selvästi puoluepolitiikassa. Esiin on marssinut nuorten, dynaamisten poliitikkojen sukupolvi, jonka suunnitelmat eivät useinkaan vastaa vanhojen aktivistien ohjelmia.

1960-luvun alkuun asti Espanja oli maatalousvaltainen, suhteellisen vähän teollistunut maa, joka turvasi talouttaan eristäytymällä maailmanmarkkinoilta korkeiden suojaustullien avulla. 1960-luvun alussa maan talous ajautui

kuitenkin voimakkaaseen kriisiin, jonka johdosta Espanjan oli avauduttava ulkomaailmalle. Maahan alkoi tällöin virrata ulkomaista pääomaa, joka yhdistettynä halpaan työvoimaan käynnisti teollistumisprosessin. Ulkomaista valuuttaa saatiin erityisesti 1960-luvulla kehitetyn turismiteollisuuden ansiosta. Avautuminen ulkomaailmalle ja maan sisäsyntyiset kehityspaineet käynnistivät taloudellisen rakennemuutoksen (Carballo & Temprano & Moral Santín 1981). Espanjan tapauksessa voi puhua niin sanotusta ”myöhäismyöhäisestä” teollistumisesta, jolle on ominaista selvä teollistumisviive verrattuna jälkiteollisiin ja jopa myöhäisteollisiin yhteiskuntiin, voimakas ulkomaisen pääoman vaikutus sekä maatalouden parissa työskentelevien suhteellisen suuri osuus (Sulevo 1985).

Yhteiskuntarakennetta nopea rakennemuutos on kuohuttanut usealla tasolla. Espanjassa säilyi pitkään selvä sääty-yhteiskunta, jossa taloudellisen ja poliittisen eliitin edut yhtyivät. Taloudellisen murroksen myötä nousi moderni keskiluokka, joka rikkoi sääty-yhteiskunnan polarisoituneen mallin (Sulevo 1985). Elinkeinorakenteen muuttuessa alkoi myös voimakas kaupungistuminen. Maatalouden perinteiset ammattiryhmät, kuten maatyöläiset, marginalisoituivat, ja erityisesti nuori polvi lähti etsimään työtä teollisuudesta tai palvelualoilta paikallisiin tai valtakunnallisiin keskuksiin — tai siirtotyöläisiksi ulkomaille. Monen kohtalona oli kuitenkin toistuva työttömyys.

Taloudelliset ja poliittiset prosessit ovat järkehtäneet myös traditionaalista espanjalaista kulttuuria tai pikemminkin kulttuureja. Maahan on virallisestikin ”kansallisuuksien kokonaisuus”, jossa eri alueiden välillä on selvät kulttuuri- ja jopa kielirajat, puhutaanhan Kataloniassa ja Baskimaassa omaa kieltä. Vanhat arvot on asetettu kyseenalaisiksi, vaikkakin perheinstituutio ja katolinen kirkko,

joilla on edelleen tärkeä asema espanjalaisessa elämässä, niitä pönkittävätkin. Nuoren ikäpolven arvomaailma on kuitenkin varsin erilainen kuin vanhempien. Myös naisen rooli on selvästi muuttumassa, niin että yhä useampi nuori nainen suunnittelee perheen perustamisen lisäksi omaa uraa. Tätä arvomaailman muutosta heijastavat muun muassa 1980-luvulla säädettyjen avioero- ja aborttilakien herättämät kiivaat keskustelut, joissa mielipiteet vaihtelivat jyrkästä vanhoihin arvoihin turvautumisesta varsin liberaaleihin arvoihin.

Espanjassa tapahtunut rakennemuutos heijastuu myös maan juomakulttuurissa. Traditionaalinen espanjalainen viinikulttuuri on saanut rinnalleen uudenlaisia alkoholipitoisten juomien käyttötapoja ja -muotoja. Espanjalaisessa keskustelussa on kiinnitetty paljon huomiota nuorten ja naisten alkoholin käyttöön ja siinä tapahtuneeksi oletettuun muutokseen (Estudio de los hábitos . . . 1984; Quirós Corujo & Riesgo González 1985; Alonso-Fernández 1981). Muutos lienee kuitenkin monisyisempi prosessi, jossa on yhteiskunnallisen kokonaismurroksen lisäksi havaittavissa selvät alueelliset erityispiirteet ja kehityslinjat.

Alkoholin kokonaiskulutus ja sen rakenne

Espanjan alkoholin kokonaiskulutusta koskevat tiedot ovat hajanaisia ja jossain määrin ristiriitaisiakin. Tällä hetkellä henkeä kohti laskettu kulutus lienee 13—14 litraa sataprosenttista alkoholia vuodessa. Alkon vuosikirjassa 1984 julkaistu hollantilaisen tislaamoyhdistyksen maailmantilaston arvio vuodelta 1983 on 12,8 litraa. Pedro Quirós Corujo ja Gonzalo Riesgo González (1985) esittävät vuotta täsmentämättä arvion 14,1 litraa, joka vastaa hollantilaisten tietoa vuosilta 1979 ja 1980. Salakuljetus saattaa lisätä arviota jopa 15 prosenttia (Brown & Dewar & Wallace 1982, 247—248). Vuonna 1984 ilmestyneessä juomatapatutkimuksen raportissa (Estudio de los hábitos . . . 1984) kulutusmuutosten tarkastelu perustuu Suomessa (International Statistics . . . 1977), Hollannissa ja Kanadassa kerättyihin tietoihin. Niiden mukaan kokonaiskulutuksen taso on Espanjassa noudattanut muualta maailmasta tuttua uraa: nousua koko II maailmansodan jälkeisen ajan 1970-luvun

alkuvuosiin, sitten tasaantuminen ja aivan viime vuosina jopa tuntuva lasku, kuten on käynyt myös esimerkiksi Ranskassa. Espanjassa ei kuitenkaan ole havaittavissa hyppäysenomaisia kulutustason muutoksia, kenties viime vuosia lukuun ottamatta.

Joka tapauksessa on selvää, että Espanja on maailman kulutustilastojen kärkimaita. Kulutuslukuja tarkasteltaessa on kuitenkin huomattava se seikka, joka erottaa viinimaat muista maista: myös alle 15-vuotiaat kuluttavat huomattaviakin määriä alkoholia. Quirós Corujo ja Riesgo González (1985) lainaavat erästä alueellista kyselytutkimusta, jossa 4—14-vuotiaan väestönosan keskikulutukseksi arvioitiin noin 4 litraa vuodessa — siis yhtä paljon kuin Suomessa koko väestön kulutus vuonna 1969.

Alkoholin kulutuksen rakenne näyttää olevan muuttumassa, vaikka viini onkin edelleen ylivoimainen valtajuoma. Sekä oluen että väkevien suosio on nousussa, ja nämä muutokset ovat yhteydessä alkoholijuomien tuotannon ja kaupan kansainvälistymiseen ja teknologian kehitykseen. Viiniä on voitu tuottaa melko yksinkertaisissakin oloissa ja pienissäkin yksiköissä. Oluen tuotanto on luonteeltaan toisenlaista, suuria yksiköitä ja modernia teknologiaa suosivaa teollisuutta. Vaikka olutta on Espanjassa valmistettu ainakin vuodesta 1542 lähtien (Braudel 1979), sen kulutus on viiniin verrattuna ollut selvästi vähäisempää. Vielä 1950-luvun Espanjassa oluen kulutus ei ollut merkittävää, mutta nykyään olut valtaa nopeasti alaa varsinkin nuorten ja hyvin koulutettujen suosimana juomana. Samalla olut, ”virkistävä ja lähes alkoholiton” seurustelujuoma (Quirós Corujo & Riesgo González 1985), on murta-massa perinteistä aterioihin nojaavaa alkoholikulttuuria. Vuonna 1951 oluen tuotannoksi arvioitiin 74 miljoonaa litraa, vuonna 1966 noin 843 miljoonaa litraa ja vuonna 1984 jo peräti 2 300 miljoonaa litraa. Koska sekä tuonin että viennin merkitys on ollut vähäinen, on myös henkeä kohti kulutettu olut määrä kasvanut, vaikka hitaammin. Eri lähteistä saatavat luvut vaihtelevat 50 ja 60 olutlitran tienoilla, ja aivan viime vuosina on saatu tietoja kulutuksen nopeasta kasvusta.

Vaikka oluen ekspansio on silmiinpistävä ja selvästi yhteydessä ulkomaisen teollisuuden kasvavaan kiinnostukseen uutta markkina-alu-

etta kohtaan — Espanjan panimoteollisuutta on ostettu ulkomaiseen omistukseen ja kulu- tusta on pyritty kasvattamaan laajoin markki- nointikampanjoin —, on oluen asema edelleen vaatimaton viinin rinnalla: oluen osuus koko- naiskulutuksesta on alle 20 prosenttia. Väke- vien juomien kulutusosuus on samaa luokkaa, ja viinien osuudeksi jää lähes kaksi kolman- nesta koko kulutusmäärästä. Myös väkevien juomien arvellaan kasvattavan osuuttaan, ja tällöin on kysymys nimenomaan tunnettujen kansainvälisten juomien, kuten viskin, tunkeu- tumisesta markkinoille. Olut ja jotkut väkevät juomat edustavat Espanjassa uutta, viini aut- tamattomasti vanhaa. Kulutusrakenteeseen saattaa vaikuttaa olennaisesti Espanjan liitty- minen Euroopan yhteisöön, jolloin yhteisön nykyisenkin ”viinimeren” aiheuttamat ongel- mat vain pahentuvat ja jolloin myös yhteisön alueella tuotetut tunnetut merkkijuomat pää- sevät tähänastista helpommin markkinoille.

Juomakulttuuri ja espanjalainen elämänmuoto

Espanjalaiset juomatavat liittyvät kiinteästi espanjalaiseen elämänmuotoon (Racionero 1985), jossa heijastuvat Välimeren kulttuuri- piirin pitkät traditiot, kuten vuosituhantinen viininviljelyperinne ja toisaalta antiikin aikaan ja keskiaikaan juurensa juontava vanha esiteol- linen urbaani elämäntapa. Espanjalaista elä- mänrytmiä määräävät edelleenkin pikemmin- kin päivän pääateriat ja iltapäivän siesta-aika kuin modernien tuotantolaitosten luoma työ- tahti. Vapaa- ja työaika eivät edelleenkään ole selvästi eriytyneitä vaan lomittuvat toisiinsa pitkin päivää, niin että arkipäiväkin kuluu jat- kuvassa edestakaisessa liikkeessä yksityisen ja julkisen elämänpiirin välillä. Keskeisinä itsensä uusintamisen elementteinä espanjalai- sessa elämänmuodossa ovat hyvä ruoka, viini, ystävät, perhe (joka kattaa koko suvun) ja elinympäristö. Kaupunki, kaupunginosa tai kylä hahmotetaan paitsi fyysisenä myös ennen kaikkea sosiaalisena kokonaisuutena, johon espanjalainen tuntee yleensä aktiivisesti kuulu- vansa, mikä heijastuu muun muassa fiestojen valmisteluissa. Vanha urbaani elämäntapa ja suotuista ilmanala ovatkin saaneet aikaan sen, että osa espanjalaisesta elämästä on siirtynyt ulos, kaduille, aukioille, puistoihin ja kapakoi-

hin. Yksityisen ja julkisen rajat ovat liukuvia: katu on kodin jatke ja kapakka on kadun jatke.

Espanjalaista elämänrytmiä leimaa jatkuva liike kodin, kaupungin ja työn välillä. Työ- päivä käynnistyy yhdeksän maissa. Ensimmäi- nen työrupeama päättyy yhdeltä, jolloin niin työssä käyvät kuin koululaiset suuntaavat kotiinsa syömään. Ennen perheen kanssa nau- tittavia aterioita on erityisesti miehillä usein tapana poiketa kotimatalla ystävien kanssa kapakassa. Lounas syödään kahden ja kolmen välillä, minkä jälkeen vetäydytään viettämään siestaa. Töihin palataan jälleen viiden maissa, ja työpäivä päättyy viimeistään kahdeksalta. Illallinen nautitaan perheen parissa yhdeksän ja kymmenen välillä, joskus myöhemminkin.

Espanjalaiset juomatavat liittyvät tähän päi- värytmiin kiinteästi. Alkoholin käyttö kasaan- tuu selvästi ruokailun yhteyteen ja ruokailua edeltäviin hetkiin. Vuonna 1984 ilmestyneen juomatapatutkimuksen raportin mukaan 52 prosenttia arkipäivien alkoholin käytöstä liit- tyty suoraan ruokailuun ja 22 prosenttia alko- holipitoisista juomista nautitaan juuri ennen ateriaa, usein oletettavasti kodin ulkopuolella (Estudio de los hábitos . . . 1984). Erityisesti viini liittyy kiinteästi espanjalaiseen ruokai- luun, jopa niin kiinteästi, että usein sanotaan viinin, leivän ja öljyn (erityisesti oliiviöljyn) olevan espanjalaisen ruoan peruselementtejä (Racionero 1985). Edellä mainitun juomatapa- tutkimuksen mukaan 88 prosentissa niistä tapauksista, jolloin luonaalla nautitaan alko- holia, juomana on juuri viini. Illallisella vas- taava prosenttiluku on 85. Viiniä nautitaan ruokailtaessa varsin kohtuullisesti, enintään pari lasillista, ja korostetaan sen yhteyttä ruoan kokonaisuuteen ja myös sen vaikutusta ruoansulatukseen.

Espanjalaisissa tutkimuksissa tähdennetään usein arkipäivien ja vapaapäivien välistä eroa alkoholin käytössä (mm. Quirós Corujo & Riesgo González 1985; Estudio de los hábi- tos . . . 1984), mutta suomalaisen alkoholin kulutukseen verrattuna ovat erot arkipäivien ja viikonlopun välillä vähäiset Espanjassa. Vii- konloppuinkin kulutus kasaantuu aterioille, tosin ruokailua edeltävä alkoholipitoisten juo- mien kulutus kasvaa, samoin kuin illallisen jälkeinen kulutus. Illallinen nautitaan erityi- sesti viikonloppuisin suomalaisittain katsoen

erittäin myöhään, joskus jopa yhdentoista maissa, minkä jälkeen on tapana tehdä kaupunkikierros joko perheen tai ystävien kanssa. Syynä siihen, että viikonloppujuomiseen on Espanjassa kiinnitetty huomiota, lienee se, että erityisesti viikonloppujuomisessa on havaittu uudenlaisten juomatapojen ja alkoholijuomien, kuten oluen ja viskin, lyövän läpi varsinkin nuorten keskuudessa. Nuoret ovatkin viime vuosina omaksuneet nopeasti uusia, ”eurooppalaisia” juomatapoja, ja kaupunkeihin on syntynyt vanhan kapakkakulttuurin rinnalle ja osittain sitä korvaamaan juuri nuorille suunnattu disko- ja nuorisobaarikulttuuri, jossa perinteisten juomien sijaan miehet naukailevat viskiä ja naiset maistelevat drinkkejä. Kaupunkikierroksen sijasta nuoret suuntaavat kulkunsa muotidiskoihin, joissa viivytään usein koko ilta. Sisäänpääsymaksut ja juomien hinnat ovat melko korkeat. Pyytäessään naisen ulos miehen on yleensä edelleenkin maksettava myös naisen kaikki kulut, joten viikonloput käyvät nuorukaisille usein varsin kalliiksi.

Traditionaalisessa espanjalaisessa kapakassa suurin osa asiakkaista nauttii juomansa tiskin ääressä. Kanta-asiakkaat ovat usein valanneet ainoat pöydät, jos niitä on. Lattialla lainehtivat päivän tupakantumpit, hammastikut, paperiliinat, oliivinkivet ja pähkinänkuoret. Juoman hintaan kuuluu perinteisesti kapakassa valmistettu palanpainike, jota kutsutaan nimellä ”una tapa” (tapar = peittää). Väitetään, että näillä suupalloilla olisi Andalusiassa konkreettisesti peitetty lasin kapea suu. Aina-kin niillä pehmennetään alkoholin vaikutusta ja annetaan myös kapakassa tapahtuvalle alkoholipitoisten juomien nauttimiselle tyyppisesti espanjalainen kulinaristinen sävy. Lasin ääressä onkin näin mukava muistella vaimon valmistamaa herkullista lounasta tai illallista. Kapakat ovat olleet ensisijaisesti miesten kokoontumispaikkoja, joihin yksinäisellä naisella ei ole pahemmin ollut asiaa. Samoin perinne on määrännyt miesten ja naisten juomat siten, että brandy ja viski koetaan edelleen naisille sopimattomiksi juomiksi, ja parasta olisikin, jos nainen ei julkisesti joisi mitään alkoholipitoista muuten kuin ruoan yhteydessä. Nämä normit ovat kuitenkin hiljalleen alkaneet murentua erityisesti nuorten keskuudessa.

Traditionaalsiin juomistilanteisiin kuuluvat

myös fiestat, kylissä, kaupungeissa ja kaupunginosissa järjestettävät perinteiset juhlat, jotka kestävät yleensä useita päiviä tai jopa yli viikon. Fiestoja on Espanjassa läpi vuoden, tosin suurin suma ajoittuu loppukesään, lähinnä elojä syyskuuhun. Usein fiestat liittyvät kirkkopyhiin, ja niihin kuuluu täten uskonnollisia kulkueita ja juhlahumalanpalveluksia. Juhlat jatkuvat kuitenkin varsin maallisten nautintojen, kuten hyvän ruoan, juoman ja tanssin, merkeissä. Juhlahumu peittää arjen alleen, arjen todellisuus ja aika kumotaan: juhlietaan yöt ja nukutaan päivät. Myös alkoholin käytön arki kumoutuu: juodaan enemmän ja vahvempia juomia, humallutaan ja hurjastellaan. Niin paljoa ei kuitenkaan saa juoda, että hilpeää ilonpitoa ei pystyisi jatkamaan useita päiviä. Espanjalaisia fiestoja on tuhansia, mutta kuuluisimpia niistä lienee Pamplonan San Fermín 6.—15. heinäkuuta, jolloin kaupunki on jatkuvassa myllerryksessä, laulu raikaa, raketit paukkuvat ja taisteluhärkien veren lisäksi virtaa viini runsaana. Tunnelma huipentuu taisteluhärkien juoksutukseen härkätaisteluareenalle pitkin kaupungin katuja paikallisten ja ulkomaisten nuorukaisten osoittaessa henkensä kaupalla miehuuttaan juoksemalla härkien seassa.

Alkoholipitoiset juomat ovat espanjalaisessa elämänmuodossa jatkuvasti ”läsnä”, niin espanjalaisessa päivärytmissä kuin espanjalaisessa elämänkaaressa. Espanjalainen lapsi on pienestä pitäen mukana tilanteissa, joissa muut niitä nauttivat, ja lapsillekin tarjotaan juomia jo varsin nuorina, etenkin perheen parissa aterioilla. Lapsille tarjotaan viini yleensä vedellä laimennettuna. Tästä syystä jo alle 15-vuotiaista suurin osa on alkoholipitoisten juomien jatkuvia kuluttajia (Quirós Corujo & Riesgo González 1985), vaikkakaan kulutus ei yleensä ylitä viinilasillista päivässä. Näin ollen espanjalaisella on lapsesta pitäen neutraalimpi asenne alkoholiin kuin esimerkiksi suomalaislapsilla, joiden suhteessa alkoholiin tapahtuu jyrkkä muutos esipuberteetin alkoholikielteisyydestä puberteetin alkoholimyönteisyyteen (Ahlström 1980). Juomien jatkuva läsnäolo ei toistaiseksi ole johtanut niiden hillittömään käyttöön ylitsepursuavasta tarjonnasta, runsaasta mainonnasta ja alhaisista hinnoista huolimatta. Tämä kohtuullisuus alkoholipi-

toisten juomien kulutuksessa ei kuitenkaan perustu ulkoiseen kontrolliin eikä myöskään protestanttiseen itsensä kieltämiseen, vaan Välimeren maitten perinteiseen juomakulttuuriin, joka taas kytkeytyy saumattomasti Välimeren kulttuureille tyypilliseen arkipäivän nautinnon logiikkaan (Racionero 1985). Nautinnon lähteet ovat jatkuvasti läsnä, mutta nautinto ei synny niillä mässäilystä, vaan hienovireisistä intensiteetin muutoksista ja hyvistä kombinaatioista. Tyypillisimpiä juomistilanteita ovat täten ruokailut, joissa juoma (yleensä viini) yhdistyy hyvään ruokaan ja perheeseen tai ystäviin. Myös kapakassa käynti siirryttäessä töistä kotiin vaikuttaa melko vakiintuneelta juomistilanteelta. Espanjalainen sosiaalinen elämäntapa, jossa perhe, ystävät, työtoverit ja tuttavat seuraavat jatkumona toisiaan edestakaisissa siirtymissä julkisen ja yksityisen elämänpiirin välillä, on omiaan luomaan jatkuvasti uusia juomismahdollisuuksia, joihin usein myös hanakasti tartutaan kellonajasta ja työpaineista huolimatta.

Numerotietoja juomatavoista

Vuonna 1980 tehdystä juomatapatutkimuksesta saadaan tietoa juomatapojen määrällisistä piirteistä, kuten raittiiden osuudesta, juomistiheystistä ja kulutusmäärien jakautumisesta (Estudio de los hábitos . . . 1984). Tässä esitettävät tiedot koskevat 18—74-vuotiasta väestöä ja perustuvat 1 500 vastaajan haastatteluihin. Toinen, suppeampi tutkimus vuodelta 1978 (Hábitos de consumo . . . 1978) antaa pääosin samanlaisia tuloksia.

Vuoden 1980 juomatapatutkimuksessa on aikuisväestö jaettu neljään juomistiheysryhmään. Päivittäin alkoholipitoisia juomia käyttäviä oli 52 prosenttia, ainakin kerran viikossa mutta ei päivittäin käyttäviä 18 prosenttia, satunnaisesti eli harvemmin kuin kerran viikossa käyttäviä 5 prosenttia ja niin sanottuja ei-käyttäjiä oli oman ilmoituksensa mukaan peräti 24 prosenttia. Viimeksi mainittuun ryhmään kuuluivat ne, jotka olivat nauttineet alkoholia haastattelua edeltäneen vuoden aikana selvästi harvemmin kuin kerran kuu-kaudessa (8 %) tai ei lainkaan (yli 16 %). Suomalaisittain raittiiksi kutsuttavaan ryhmään kuuluisivat juuri nuo 16 prosenttia.

Tämä osuus on vain hieman pienempi kuin vuoden 1984 juomatapatutkimuksessa hyvin samankaltaisin kriteerein saatu arvio raittiiden osuudesta Suomen aikuisväestössä (noin 20 %). Toisaalta päivittäin käytävien osuus on Espanjassa moninkertainen Suomeen verrattuna.

Eri väestöryhmien väliset kulutuserot ovat Espanjassa pääosin samankaltaiset kuin muuallakin maailmassa. Naiset juovat neljänneksen siitä mitä miehet, nuoret juovat enemmän kuin vanhat, naimattomat enemmän kuin perheelliset, varakkaat enemmän kuin varattomat ja kouluja käyneet enemmän kuin vaille oppia jääneet. Kiinnostava poikkeus Pohjois-Euroopassa totuttuihin eroihin verrattuna on se, että pienillä maaseutupaikkakunnilla juodaan enemmän kuin kaupungeissa ja että statusasteikon alapäähän sijoittuvat ammattiryhmät juovat enemmän kuin ylemmät ryhmät.

Yhteys kulutustason ja kulutusjakauman muodon välillä on tärkeä kiistakysymys kautta maailman. Jokseenkin kaikki käytettävissä oleva tieto viittaa siihen, että tällainen yhteys on olemassa. Kun kulutustaso muuttuu, se muuttuu kollektiivisesti, samanaikaisesti kaikilla kulutustasoilla (vrt. Skog 1985). Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että ”suurkuluttajien” osuus muuttuu lähes säännönmukaisella tavalla kokonaiskulutuksen myötä. Tähän perustuu paljolti ajatus kokonaiskulutuksen säätelyyn nojaavasta alkoholipolitiikasta. Yleensä tämän lisäksi suurkuluttajien osuus kasvaa nopeammin kuin keskikulutus. Tällä perusteella voidaan olettaa, että Espanjassa suurkuluttajien osuus on huomattavasti suurempi kuin Suomessa.

Juomatapatutkimuksen tulosten perusteella voidaan yrittää karkeisarviota, jota voi verrata esimerkiksi Suomesta saatuihin tietoihin. Kes- kikulutusarvio on miehille runsaat 13 litraa ja naisille runsaat 3 litraa sataprosenttista alkoholia, raittiit mukaan lukien. Koko aikuisväestön keskikulutukseksi tulee tällöin runsaat 8 litraa. Kun oletetaan, että 18—74-vuotiaiden osuus väestöstä on noin 70 prosenttia, olisi koko väestöä koskeva keskikulutuksen haastatteluarvio noin 6 litraa. Se puolestaan on noin 40 prosenttia tilastoidusta keskikulutuksesta (14 litraa). Vastaava kattavuusprosentti Suomessa vuonna 1984 oli 27 (Simpura 1985).

Tutkimuksessa ilmoitetaan, että 20 prosenttia aikuisista juo yli 14 litraa vuodessa. Tämä vastaa Suomessa käytettyä 10 litran suurkulutusrajaa, kun kattavuuserot otetaan huomioon. Kun Suomessa tilastoitu keskikulutus on 6,5 litraa ja suurkuluttajia on noin 6 prosenttia aikuisväestöstä, havaitaan, että suurkuluttajien osuuksien suhdeluku (20:6=3,3) on selvästi suurempi kuin keskikulutuksien suhdeluku (14:6,5=2,1), joten Espanjassa alkoholin kulutusjakauman muoto vastaa muualla kerättyjä tietoja.

Kulutusjakauman muotoa kuvaa myös tieto kulutuksen kasautumisesta. Tutkimustulosten mukaan Espanjassa eniten juovat 7 prosenttia vastaajista kuluttavat noin puolet ja eniten juovat 4 prosenttia noin neljänneksen maassa nautitusta alkoholista. Nämä luvut ovat samankaltaisia kuin monissa muissakin maissa.

Juomistilanteet ja juomien nauttimispaikat ovat Espanjassa selvästi eriytyneitä. Neljänä kertana viidestä viiniä nautitaan kotona. Olutta, konjakkia ja likööriä nautitaan niin kotona kuin kahviloissa ja baareissa. Viskin nauttimiskerrat jakautuvat tasan kodin, kahviloitten ja toisten kotien kesken. Samalla tavalla ovat eriytyneet eri juomien käytön perustelut. Olutta käytetään janojuomaksi. ”Tavan vuoksi” kelpaa perusteluksi kaikkien muiden juomien kohdalla paitsi viskin. Viinat keventävät mieltä, ja konjakit ja liköörit virkistävät. Viinojen nauttimisen perusteluksi oli mainittu ”niinhän tekevät kaikki” ylivoimaisesti yleisemmin kuin minkään muun juoman kohdalla. Viini on ehdoton ruokajuoma, mutta myös oluesta mainitaan usein sen sopivan ruokajuomaksi. Juoman maku on tärkeä perustelu yhtä lailla kaikissa juomaryhmissä, mutta harvemmin se mainitaan viinin yhteydessä.

Juomatapojen alueellinen vaihtelu

Espanja on suuri maa, jossa luonnonolot ja elinkeinorakenne vaihtelevat paljon, ja siellä asuu useita kansoja, joilla on erilaiset perinteet. Taloudellisesti kehittyneimpiä alueita ovat Pohjois- ja Koillis-Espanja (Katalonia), kehittymättömiä Etelä- ja Luoteis-Espanja. Keski- ja Koillis-Espanjassa suurkaupunkien (Madrid, Barcelona) vaikutus on tuntuva. Kulttuurierot maan sisällä tiivistyvät

kansallisuuseroiksi: Koillis-Espanjassa asuvat katalonialaiset, pohjoiseen kuuluvat myös basckimaakunnat ja luoteessa Galiciassa on vielä jäänteitä kelttiläisestä perinteestä, samoin kuin etelässä arabialaisvaikutuksesta.

Suurista maan sisäisistä kulttuurieroista johdun voidaan odottaa, että maan eri osien välillä on myös suuria juomatapaeroja. Juomatapatutkimuksessa (Estudio de los hábitos . . . 1984) on maa jaettu kuuteen alueeseen: Välimeren rannalla oleviin Koillis-Espanjaan (lähinnä Kataloniaan) ja Levanttiin, Etelä-Espanjaan (lähinnä Andalusiaan), Keski-Espanjaan (mm. Madrid ympäristöineen) sekä Luoteis- ja Pohjois-Espanjaan. Juomalajien suosio vaihtelee alueittain, ja suomalaisesta näkökulmasta on juomien painopisteiden sijoittuminen ehkä hieman yllättävää: viinin suosio on suurin pohjoisessa, olutta taas suositaan etelässä. Tislattujen juomien suosiminen ei ole samassa määrin alueellisesti eriytyneitä. Alkoholin käyttäjien osuus väestöstä on suurin pohjoisessa ja luoteessa, mutta myös Levantissa raittius on harvinaisempaa kuin muualla. Koko väestölle lasketut keskikulutusluvut ovat nekin pohjoisessa ja luoteessa selvästi suurimmat, yli puolitoistakertaiset muihin alueisiin verrattuina. Muut neljä aluetta ovat keskenään jotakuinkin samalla kulutustasolla. Vastavasti on myös alkoholin suurkuluttajien osuus väestöstä suurin luoteessa ja pohjoisessa. Juomistilanteisiin liittyviä alueellisia eroja on tutkimuksessa esitelty etupäässä liitetaulukoissa. Näitä eroja on paljon, mutta ne ovat luonteeltaan monimutkaisia. Liitetaulukoista käy ilmi esimerkiksi se, että alkoholijuomien nauttiminen ennen ateriointia, varsinkin aamulla, on nimenomaan Etelä-Espanjassa esiintyvä tapa. Koillisessa taas juomien nauttiminen aamiaisen yhteydessä on tavallisempaa kuin muualla maassa. Alkoholin käyttö aterioiden ulkopuolella on taas tavallisinta Keski-Espanjassa.

Alkoholiongelmat terveydellisinä ja yhteiskunnallisina ongelmina

Alkoholiongelmat ovat huumeekysymyksen kytkiäisenä nousseet viime vuosina Espanjassa useasti päivä- ja viikkolehden etusivuille. Kyse ei ole siitä, että alkoholiongelmat olisivat uusia tai että ne olisivat dramaattisesti kasvaneet,

vaan pikemminkin siitä, että kysymystä on alettu hahmottaa uudella tavalla ja kytkää kiinteämmin muihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Perinteisesti Espanjassa, kuten yleensäkin viinimaissa, ovat etualalla olleet alkoholin käyttöön liittyvät terveysvaikutukset ja käsitys alkoholismista sairautena (Peltoniemi 1978). Vastuun hoidosta on kantanut lähinnä terveydenhuolto, joko psyykkisen hoidon tai alkoholista suoraan tai epäsuorasti aiheutuneiden sairauksien hoidon muodossa. Ongelmien laajuutta on kuvattu mieluusti alkoholismista ja maksakirroosin esiintymisluvuilla, ja toimenpiteet ovat olleet etupäässä korjaavia, eivät ehkäiseviä. Varsinaisesta alkoholipolitiikasta, joka pyrki säätelemään alkoholihaittojen määrää, ei voida puhua. Alkoholiin liittyvät poliittiset intressit ovat kyllä voimakkaita, mutta kokonaan eri suunnalla: elinkeino- ja kauppapolitiikassa.

Alkoholiongelmien terveydellistä puolta kuvaavat muun muassa seuraavat luvut. Maksakirroosikuolleisuus on Espanjassa yli 20 sataatuhatta asukasta kohti. Suomessa vastaava luku on noin viisi. Maksakirroosikuolleisuuden alueellinen vaihtelu on suuri ja noudattelee alkoholin kulutusvaihteluja. Maan ”nurkat”, koillinen Katalonia, luoteinen Galicia, kaakkoinen Valencian seutu ja eteläinen Andalusia ovat kaikki keskimääräistä suuremman maksakirroosikuolleisuuden alueita. Samantapainen tulos saadaan ”alkoholismiksi” määriteltujen tapausten jakautumisessa. Alkoholitapauksia hoidetaan paljon psykiatrisissa sairaaloissa, joissa alkoholipotilaita on arvioitu olevan jopa 40 prosenttia hoitoon otetuista (Santo-Domingo 1985; ks. myös Estudio de los hábitos . . . 1984, 22—30).

Koska alkoholi kuuluu kiinteänä osana espanjalaiseen elämänmuotoon, on se helposti läsnä myös monissa muunlaisissa haitallisissa sattumuksissa. Terveysministeriön arvioiden mukaan kolmannes liikennekuolemista ja kuudennes kuolemaan johtaneista työtaturmista on alkoholitapauksia (Fichas informativas . . .). Vaikka raju humaltuminen ei kuulu yleensä espanjalaiseen juomakulttuuriin, on huoli alkoholin ja väkivallan yhteydestä kasvanut viime vuosina.

Kymmenen vuotta kestäneen demokratian

aikana on alkanut lyödä läpi uusi, yhteiskunnallisempi ajattelutapa, joka heijastuu myös tavassa hahmottaa alkoholiongelmia. Koko yhteiskunnan läpäissyt raju rakennemuutos heijastuu myös juomakulttuurissa ja täten myös sen äärimuodoissa, alkoholiongelmissa. Niiden suhteen onkin noussut viime vuosina uusia kysymyksenasetteluja, jotka korostavat laajempia yhteiskunnallisia kytkentöjä. Nykykeskustelun kiinnostuksen kohteina ovat olleet erityisesti niin sanotut uudet kuluttajaryhmät, kuten naiset ja erityisesti nuoret.

Nuorten alkoholin käytössä on kiinnitetty huomiota erityisesti nuorten omaksumiin uusiin, ”ulkomaisiin” juomatapoihin. Toisaalta on oletettu, että nuorten alkoholin käyttö liittyisi huumeiden käyttöön, joka on yleistynyt Espanjassa selvästi vuoden 1983 jälkeen, jolloin hasiksen ja marihuanan käyttö laillistettiin. Espanjan terveysministeriö on tehnyt nuorten alkoholin ja huumeiden käyttöä koskevia kyselytutkimuksia vuosina 1982 ja 1984—85, mutta niiden tulokset eivät ole vielä saatavilla (Estudio de los hábitos . . . 1984). Terveysministeriön kiinnostus alkoholikysymyksiin on selvästi kasvamassa, ja toiminnalla on selvästi valistuksen leima. Nuorten alkoholin käyttöä ei kuitenkaan voida irrottaa heidän yhteiskunnallisesta asemastaan. Maan työttömyysluvat ovat 1970-luvulta lähtien nousseet nopeasti. Koko väestön työttömyysaste on nykyään noin 20 prosenttia; nuorten keskuudessa se on huomattavasti suurempi. Vuonna 1984 oli 16—29-vuotiaista 37,8 prosenttia työttömänä koko maassa, ja useilla ei-teollistuneilla alueilla nuorten työttömyysluvat nousevat nykyään pitkälti yli 50 prosentin (Informe juventud en España 1985; Beltrán Villalba & al. 1984). Nuorisotyöttömyys on usein myös pitkäaikaista, ja ensimmäisen työpaikan löytäminen kestää jopa vuosia. Taloudellinen ahdinko ja vanhempien kodista irtautumisen viivästyminen aiheuttavat nuorten keskuudessa paineita, joita ainakin osittain laukaitaan alkoholin ja huumeiden käytöllä.

Alkoholiongelmien hahmottaminen yhteiskunnallisena ongelmana ei toistaiseksi ole johtanut Espanjassa yhtenäiseen alkoholipolitiikkaan. Alkoholioaloja on pyritty kartoittamaan terveysministeriön teettämällä kyselytutkimuksilla, ja terveysministeriön alaisuuteen on

perustettu alkoholi- ja huumeekysymyksiä hoitava toimisto. Alkoholikysymys liittyy kiinteästi sosiaaliturvaan, joka on 1980-luvun Espanjassa edelleen varsin heikko. Meneillään oleva sosiaalilainsäädännön kehittämistyö on kuitenkin valitettavasti osunut yhteen maan kohtaamien vakavien taloudellisten vaikeuksien kanssa, jotka ovat olleet omiaan hidastamaan ja vaikeuttamaan sosiaaliturvan kokonaisvaltaista uudistamista (Sulevo 1985).

Siirtymä vanhakantaisesta agraariyhteiskunnasta moderniksi teollisuusmaaksi on ollut Espanjassa nopea ja raju. Poliittinen muutos ei taannut sosiaalista ja taloudellista tasa-arvoa, jolle ollaan edelleen vasta luomassa pohjaa. Rakennemuutokseen kytkeytyvänä kulttuurinen muutos heijastuu selvästi myös maan juomakulttuurissa, jossa on säilynyt vanha perusta, viinikulttuuri, mutta joka on saanut rinnalleen uusia juomatapoja elämänmuodon muutoksen myötä. Espanjalainen salliva juomakulttuuri, alkoholipitoisten juomien runsas tarjonta ja mainonta saattavat edesauttaa myös ajautumista alkoholin ongelmakäyttöön. Etsittäessä ratkaisuja ongelmiin on otettava huomioon sekä modernisoituvan yhteiskunnan sisäsyntyiset paineet että espanjalaisen elämäntavan ja juomakulttuurin erityispiirteet. Moderni espanjalainen juomakulttuurihan kantaa sekä vuosituhantista antiikin viinitradiotiota että teollistuneen yhteiskunnan moderneja, jopa postmoderneja, piirteitä.

Kirjallisuus

Ahlström, Salme: Suomalaisten nuorten käsityksiä alkoholin käytöstä. *Sociologia* 17 (1980): 4, 271—278

Alonso-Fernández, Francisco. *Alcoholdependencia*. Madrid 1981

Beltrán Villalba, Miguel & García Ferrando, Manuel & González-Anleo, Juan & López Pintor, Rafael & Toharia Cortés, José Juan: Informe sociológico sobre la juventud española 1960/82. Madrid 1984

Braudel, Fernand: *Capitalism and material life*

1400—1800. Third edition. Suffolk 1979

Brown, Mavis M. & Dewar, Margo E. & Wallace, Paul: *International survey. Alcoholic beverage taxation and control policies*. Fifth edition. Brewers Association of Canada, s.p. 1982

Carballo, Roberto & Temprano, Antonio G. & Moral Santín, José A.: *Crecimiento económico y crisis estructural en España (1959—1980)*. Madrid 1981

Estudio de los hábitos de consumo de alcohol de la población adulta española. Encuesta ICSA-gallup. Ministerio de Sanidad y Consumo. Madrid 1984

Fichas informativas sobre alcohol y alcoholismo. Ministerio de Sanidad y Consumo. Madrid, s. a.

Hábitos de consumo de bebidas alcohólicas en la población española. METRA/SEIS-MARKETING, s. p. 1978

Informe juventud en España. La inserción de los jóvenes en la sociedad. Ministerio de Cultura. Instituto de la Juventud. Madrid 1985

International statistics on alcoholic beverages. Alkoholitutkimussäätiö. Helsinki 1977

Peltoniemi, Teuvo: Espanjalainen käsityskanta: Viininjuonti ei ole ongelma. *Sosiaaliturva* 66 (1978): 17, 712—715

Quirós Corujo, Pedro & Riesgo González, Gonzalo: Habit modification in alcoholic beverage consumption on the Spanish population. Conference on Cultural Studies on Drinking and Drinking Problems. Helsinki, September 24—28, 1985

Racionero, Luis: *El Mediterraneo y los bárbaros del Norte*. Barcelona 1985

Santo-Domingo, Joaquín: *Epidemiología del alcoholismo en España*. Teoksessa *Memorias, III Congreso Iberoamericano sobre Alcohol y Alcoholismo*. Cuenca 1985

Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomattavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja nro 34. Jyväskylä: Gummerus, 1985

Skog, Ole-Jørgen: The collectivity of drinking cultures: a theory of the distribution of alcohol consumption. *Br. J. Add.* 80 (1985), 83—99

Sulevo, Kari: Euroopan uudet demokratiat Espanja, Kreikka, Portugali. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia. Ser. B. vol. 17/1985

Vilar, Pierre: *Historia de España*. 17^a edición. Barcelona 1983.

English Summary

Eeva Pyörälä — Jussi Simpura: Espanjan alkoholiolot kulttuurin, elinolojen ja talouden murroksessa (Alcohol and the Revolution in Culture, Way of Life and the Economy in Spain)

Since the last war Spain has undergone a vast structural change that has affected the whole of society. It takes the form of a cultural revolution that has also left its mark on the drinking habits of the people. The present article examines the changes in drinking habits in the light of the results of original studies published in Spain.

Drinking is traditionally an integral part of the Spanish way of life and its rhythms. The structuring of present-day Spanish life still retains elements of the Mediterranean premodern urban lifestyle. Drinking is basically acceptable at any time of the day, but it is usually associated with other sources of pleasure such as meals, family, friends and enjoyable situations. By far the most popular time for drinking is during and just before a meal. There is no big difference between drinking on weekdays and at weekends. The exception is during the traditional fiestas, when consumption is well above normal. Spain is one of the world's leading consumers of alcohol. The overall trend has followed the worldwide trend, with consumption increasing in the period between the end of the Second World War and the early 1970s but falling off thereafter.

New drinks and new drinking habits have penetrated the traditional wine-drinking culture. Wine is still the main alcoholic beverage, accounting for

two-thirds of all alcohol consumption. The proportion of beer and strong drinks is, however, clearly on the increase, although beer and strong drinks each still account for less than 20 per cent of total consumption.

The pronounced regional differences in economic structure and culture in Spain are reflected in people's drinking habits. Figures for the average consumption of alcohol are highest in northern and northwestern Spain, where the number of big consumers is also highest. Wine drinking is most common in the north but beer is preferred to wine in the south, e.g. in Andalusia.

Spain has no uniform alcohol policy, and misuse of alcohol is regarded as a medical, specifically psychiatric, problem. It is thus not surprising that diseases caused either directly or indirectly by alcohol constitute a grave medical problem. In recent years the question of alcohol has been examined in conjunction with drug misuse from the social perspective as well. Special attention has been focused on the 'new groups' of consumers, such as women and young people. The drinking habits of the young may reflect pressures generated by the crisis in society, e.g. the poor employment prospects of young people. The drinking habits of young people are also a sensitive indicator of the change in drinking habits, of the switch from an old wine-drinking culture to a modern, even 'post-modern', drinking culture.